

KODEKS CYWILNY

Komentarz

redakcja naukowa

Małgorzata Balwicka-Szczyrba, Anna Sylwestrzak

Małgorzata Balwicka-Szczyrba, Krzysztof Czub, Filip Czuchwiczki
Marcin Glicz, Bartłomiej Gliniecki, Leszek Jantowski
Grzegorz Karaszewski, Beata J. Kowalczyk, Anita Lutkiewicz-Rucińska
Maja Maciejewska-Szałas, Dorota Maśniak, Grzegorz Sikorski
Anna Sylwestrzak, Bartosz Szolc-Nartowski

KODEKS CYWILNY

Komentarz

redakcja naukowa

Małgorzata Balwicka-Szczyrba, Anna Sylwestrzak

Małgorzata Balwicka-Szczyrba, Krzysztof Czub, Filip Czuchwicki
Marcin Glicz, Bartłomiej Gliniecki, Leszek Jantowski
Grzegorz Karaszewski, Beata J. Kowalczyk, Anita Lutkiewicz-Rucińska
Maja Maciejewska-Szałas, Dorota Maśniak, Grzegorz Sikorski
Anna Sylwestrzak, Bartosz Szolc-Nartowski

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

Stan prawny na 1 stycznia 2022 r

Recenzent

Prof. dr hab. Adam Olejniczak

Wydawca

Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący

Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne

JustLuk

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Komentarze do poszczególnych artykułów napisali:

Małgorzata Balwicka-Szczyrba: art. 1, 44-52, 55¹-55⁴, 97-98, 101-102, 106-108, 140-142, 155-170,
172 (pkt VIII-X), 180-181, 187-194, 232-243, 285-291, 296-300, 303-335, 352, 442¹, 596-602,
888-892, 902¹-907

Małgorzata Balwicka-Szczyrba, Anna Sylwestrzak: art. 13, 16, 244-251

Krzysztof Czub: art. 22¹, 43¹-43¹⁰, 71-72¹, 353-365¹, 366-383

Krzysztof Czub, Maja Maciejewska-Szałas: art. 70¹-70⁵

Filip Czuchwicki: art. 33-43, 835-845, 853-875

Marcin Glicz: art. 109¹-109⁸, 921¹-921¹⁶

Bartłomiej Gliniecki: art. 383¹-396, 535-581, 647-658, 846-852

Leszek Jantowski: art. 117-125, 172 (pkt I-VII), 173-176, 222-231, 405-441, 443-449¹⁰, 758-764⁹, 917-918

Grzegorz Karaszewski: art. 145-150, 152-154, 195-221, 292, 765-773, 876-887, 1012-1087

Beata J. Kowalczyk: art. 56-59, 64-65¹, 532-534, 734-757

Anita Lutkiewicz-Rucińska: art. 8-12, 14-15, 17-22, 25-32, 450-497

Maja Maciejewska-Szałas: art. 60-63, 66-70, 73-94, 110-116, 945, 949-958

Dorota Maśniak: art. 805-834

Grzegorz Sikorski: art. 498-525, 583-595, 603-626, 709¹-733, 774-804, 919-921

Anna Sylwestrzak: art. 5, 23-24, 53-55, 95-96, 99-100, 103-105, 109, 143-144, 151, 182, 252-284,
293-295, 301-302, 347, 659-709, 893-902, 908-916, 922-944, 946-948, 959-1011

Bartosz Szolc-Nartowski: art. 3, 6-7, 336-346, 348-351, 527-531, 627-646

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2022

ISBN 978-83-8246-551-8

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.)	15
Księga pierwsza. Część ogólna	17
Tytuł I. Przepisy wstępne	17
Tytuł II. Osoby	29
Dział I. Osoby fizyczne	29
Rozdział I. Zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych	29
Rozdział II. Miejsce zamieszkania	73
Rozdział III. Uznanie za zmarłego	78
Dział II. Osoby prawne	86
Dział III. Przedsiębiorcy i ich oznaczenia	98
Tytuł III. Mienie	113
Tytuł IV. Czynności prawne	141
Dział I. Przepisy ogólne	141
Dział II. Zawarcie umowy	155
Dział III. Forma czynności prawnych	215
Dział IV. Wady oświadczenia woli	239
Dział V. Warunek	262
Dział VI. Przedstawicielstwo	268
Rozdział I. Przepisy ogólne	268
Rozdział II. Pełnomocnictwo	272
Rozdział III. Prokura	287
Tytuł V. Termin	304
Tytuł VI. Przedawnienie roszczeń	311
Księga druga. Własność i inne prawa rzeczowe	341
Tytuł I. Własność	341
Dział I. Przepisy ogólne	341
Dział II. Treść i wykonywanie własności	341
Dział III. Nabycie i utrata własności	376
Rozdział I. Przeniesienie własności	376
Rozdział II. Zasiedzenie	385
Rozdział III. Inne wypadki nabycia i utraty własności	410
Dział IV. Współwłasność	416
Dział V. Ochrona własności	461
Tytuł II. Użytkowanie wieczyste	488
Tytuł III. Prawa rzeczowe ograniczone	504
Dział I. Przepisy ogólne	504
Dział II. Użytkowanie	515
Rozdział I. Przepisy ogólne	515
Rozdział II. Użytkowanie przez osoby fizyczne	523

Rozdział III. Użytkowanie przez rolnicze spółdzielnie produkcyjne	526
Rozdział IV. Inne wypadki użytkowania	529
Dział III. Służebności	529
Rozdział I. Służebności gruntowe	529
Rozdział II. Służebności osobiste	555
Rozdział III. Służebność przesyłu	563
Dział IV. Zastaw	577
Rozdział I. Zastaw na rzeczach ruchomych	577
Rozdział II. Zastaw na prawach	590
Tytuł IV. Posiadanie	596
Księga trzecia. Zobowiązania	613
Tytuł I. Przepisy ogólne	613
Tytuł II. Wielość dłużników albo wierzycieli	658
Dział I. Zobowiązania solidarne	658
Dział II. Zobowiązania podzielne i niepodzielne	670
Tytuł III. Ogólne przepisy o zobowiązaniach umownych	674
Tytuł IV. (uchylony)	709
Tytuł V. Bezpodstawne wzbogacenie	710
Tytuł VI. Czyny niedozwolone	729
Tytuł VI ¹ . Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny	825
Tytuł VII. Wykonanie zobowiązań i skutki ich niewykonania	835
Dział I. Wykonanie zobowiązań	835
Dział II. Skutki niewykonania zobowiązań	866
Dział III. Wykonanie i skutki niewykonania zobowiązań z umów wzajemnych	896
Tytuł VIII. Potrącenie, odnowienie, zwolnienie z długu	916
Tytuł IX. Zmiana wierzyciela lub dłużnika	937
Dział I. Zmiana wierzyciela	937
Dział II. Zmiana dłużnika	957
Tytuł X. Ochrona wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika	969
Tytuł XI. Sprzedaż	981
Dział I. Przepisy ogólne	981
Dział II. Rękojmia za wady	995
Dział II ¹ . Roszczenie sprzedawcy w związku z wadliwością rzeczy sprzedanej	1017
Dział III. Gwarancja przy sprzedaży	1019
Dział IV. Szczególne rodzaje sprzedaży	1025
Rozdział I. Sprzedaż na raty	1025
Rozdział II. Zastrzeżenie własności rzeczy sprzedanej. Sprzedaż na próbę	1031
Rozdział III. Prawo odkupu	1035
Rozdział IV. Prawo pierwokupu	1037
Tytuł XII. Zamiana	1045
Tytuł XIII. Dostawa	1047
Tytuł XIV. Kontraktacja	1053
Tytuł XV. Umowa o dzieło	1061
Tytuł XVI. Umowa o roboty budowlane	1074
Tytuł XVII. Najem i dzierżawa	1087
Dział I. Najem	1087
Rozdział I. Przepisy ogólne	1087
Rozdział II. Najem lokalu	1101
Dział II. Dzierżawa	1109
Tytuł XVII ¹ . Umowa leasingu	1118

Tytuł XVIII. Użyczenie	1131
Tytuł XIX. Pożyczka	1138
Tytuł XX. Umowa rachunku bankowego	1142
Tytuł XXI. Zlecenie	1150
Tytuł XXII. Prowadzenie cudzych spraw bez zlecenia	1161
Tytuł XXIII. Umowa agencyjna	1169
Tytuł XXIV. Umowa komisju	1191
Tytuł XXV. Umowa przewozu	1199
Dział I. Przepisy ogólne	1199
Dział II. Przewóz osób	1201
Dział III. Przewóz rzeczy	1202
Tytuł XXVI. Umowa spedycji	1212
Tytuł XXVII. Umowa ubezpieczenia	1218
Dział I. Przepisy ogólne	1218
Dział II. Ubezpieczenia majątkowe	1264
Dział III. Ubezpieczenia osobowe	1285
Tytuł XXVIII. Przechowanie	1298
Tytuł XXIX. Odpowiedzialność, prawo zastawu i przedawnienie roszczeń utrzymujących hotele i podobne zakłady	1303
Tytuł XXX. Umowa składu	1313
Tytuł XXXI. Spółka	1320
Tytuł XXXII. Poręczenie	1333
Tytuł XXXIII. Darowizna	1349
Tytuł XXXIII ¹ . Przekazanie nieruchomości	1363
Tytuł XXXIV. Renta i dożywocie	1367
Dział I. Renta	1367
Dział II. Dożywocie	1372
Tytuł XXXV. Ugoda	1378
Tytuł XXXVI. Przyrzeczenie publiczne	1383
Tytuł XXXVII. Przekaz i papiery wartościowe	1389
Dział I. Przekaz	1389
Dział II. Papiery wartościowe	1396
Księga czwarta. Spadki	1411
Tytuł I. Przepisy ogólne	1411
Tytuł II. Dziedziczenie ustawowe	1429
Tytuł III. Rozrządzenia na wypadek śmierci	1441
Dział I. Testament	1441
Rozdział I. Przepisy ogólne	1441
Rozdział II. Forma testamentu	1456
Oddział 1. Testamenty zwykłe	1456
Oddział 2. Testamenty szczególne	1474
Oddział 3. Przepisy wspólne dla testamentów zwykłych i szczególnych	1491
Dział II. Powołanie spadkobiercy	1498
Dział III. Zapis i polecenie	1508
Rozdział I. Zapis zwykły	1508
Rozdział II. Zapis windykacyjny	1519
Rozdział III. Polecenie	1526
Dział IV. Wykonawca testamentu	1529
Tytuł IV. Zachowek	1535

Tytuł V. Przyjęcie i odrzucenie spadku	1554
Tytuł VI. Stwierdzenie nabycia spadku lub przedmiotu zapisu windykacyjnego, poświadczenie dziedziczenia i ochrona spadkobiercy	1575
Tytuł VII. Odpowiedzialność za długi spadkowe	1588
Tytuł VIII. Wspólność majątku spadkowego i dział spadku	1605
Tytuł IX. Umowy dotyczące spadku	1639
Tytuł X. Przepisy szczególne o dziedziczeniu gospodarstw rolnych	1650
Bibliografia	1659
Skorowidz	1707
O Autorach	1725

USTAWA

z 23.04.1964 r.

Kodeks cywilny¹

(Dz.U. z 2020 r. poz. 1740; zm.: Dz.U. z 2020 r. poz. 2320; z 2021 r. poz. 1509, poz. 2459)

¹ Niniejsza ustawa dokonuje w zakresie swojej regulacji transpozycji dyrektywy 2000/31/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 8 czerwca 2000 r. w sprawie niektórych aspektów prawnych usług społeczeństwa informacyjnego, w szczególności handlu elektronicznego w ramach rynku wewnętrznego (dyrektywa o handlu elektronicznym) (Dz. Urz. WE L 178 z 17.07.2000, str. 1; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 13, t. 25, str. 399).

KSIĘGA PIERWSZA

Część ogólna

TYTUŁ I

Przepisy wstępne

Art. 1. [Zakres regulacji]

Kodeks niniejszy reguluje stosunki cywilnoprawne między osobami fizycznymi i osobami prawnymi.

I. Zagadnienia wprowadzające

1. **Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny**² weszła w życie 1.01.1965 r. Dzieło to stanowi owoc wieloletnich dążeń do skodyfikowania polskiego prawa cywilnego, sięgających okresu międzywojennego³. Kodyfikację polskiego prawa cywilnego poprzedzały procesy unifikacyjne odnoszące się do niektórych jego działów⁴. Kodeks cywilny z 1964 r., pomimo upływu lat, zachowuje nadal aktualność i doniosłość. Dostosowaniu unormowań kodeksowych do zmieniających się stosunków gospodarczych, społecznych czy rozwoju techniki z powodzeniem służą dokonywane na przestrzeni lat nowelizacje.
2. Kodeks cywilny jest podstawowym aktem prawnym z zakresu **prawa prywatnego**⁵, stanowiącym jego trzon. Nie zawiera on jednak wyłącznego zbioru norm cywilnoprawnych, a tym samym nie jest aktem prawnym o charakterze zupełnym. Poza Kodeksem cywilnym istnieje wiele innych ustaw pozakodeksowych opartych na **cywilnoprawnej metodzie regulacji**. Metoda ta, stanowiąc podstawowy wyróżnik unormowań prawa cywilnego, opiera się na **równorzędnej pozycji podmiotów stosunków prawnych względem siebie**, co skutkuje brakiem ich podporządkowania, a ponadto **autonomią woli stron tych stosunków**⁶. W konsekwencji stosunki cywilnoprawne są z zasady kształtowane decyzjami tychże podmiotów.

II. Stosunek cywilnoprawny

3. Zasadność wprowadzenia do Kodeksu art. 1 o komentowanej treści, a także kształt przepisu budzą pewne wątpliwości doktrynalne, a zwłaszcza nie jest jasne, czy stanowi on jedynie „normę podręcznikową”⁷. Sensu tego unormowania należy upatrywać jednak w jego wprowadzającym i porządkującym charakterze.
4. W świetle art. 1 Kodeks cywilny reguluje stosunki cywilnoprawne między określonymi podmiotami. **Stosunkiem cywilnoprawnym** jest stosunek prawny (a więc stosunek społeczny uregulowany przez prawo)

² Dz.U. Nr 16, poz. 93.

³ M.in. w tym celu powołana została Komisja Kodyfikacyjna RP ustawą z 3.06.1919 r. o komisji kodyfikacyjnej (Dz.Pr.P.P. Nr 44, poz. 315), jednakże w okresie międzywojennym nie przeprowadzono kodyfikacji prawa cywilnego.

⁴ Zob. szerzej Z. Radwański, *Kodyfikacja prawa cywilnego*, RPEiS 2009/2, s. 131–132.

⁵ Na temat wyróżników prawa prywatnego, a także wątpliwości w zakresie granic między prawem publicznym a prawem prywatnym, zob. M. Safjan [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2007, s. 30 i n.

⁶ Zob. m.in. M. Safjan [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, red. M. Safjan, 2007, s. 40 i n.; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001, s. 109; Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2003, s. 6.

⁷ Wątpliwości te przedstawia Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego działająca przy Ministrze Sprawiedliwości, *Zielona księga. Optymalna wizja kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, red. Z. Radwański, Warszawa 2007, s. 17–19.

określony przez dyspozycje norm prawa cywilnego⁸. Może on mieć charakter majątkowy i niemajątkowy. Stosunek cywilnoprawny powstaje (a także podlega zmianie bądź ustaje) na skutek określonych zdarzeń prawnych. Stanowią je zdarzenia wskazane w Kodeksie cywilnym niezależne od woli ludzkiej (np. upływ czasu, urodzenie, śmierć), jak również od niej zależne, w tym czynności prawne, orzeczenia sądowe, akty administracyjne wywołujące skutki w zakresie prawa cywilnego. Skutki cywilnoprawne wywołują także czyny niedozwolone i bezpodstawne wzbogacenie⁹.

5. Każdy stosunek prawny ma określony podmiot, przedmiot i treść. Komentowany art. 1 wskazuje na dwie podstawowe kategorie **podmiotów stosunku cywilnoprawnego**: osoby fizyczne (na temat osób fizycznych zob. szerzej komentarz do art. 8–32) i osoby prawne (na temat osób prawnych zob. szerzej komentarz do art. 33–43). Kodeks cywilny identyfikuje także trzecią kategorię podmiotów – tzw. niepełne (niezpełne, ułomne) osoby prawne, które są jednostkami organizacyjnymi niebędącymi osobami prawnymi, ale którym norma prawna przyznaje zdolność prawną (zob. szerzej komentarz do art. 33¹). W konsekwencji system prawa tworzy klarowny, trójdzielny katalog podmiotów prawa cywilnego¹⁰. **Przedmiotem stosunku cywilnoprawnego** są zachowania się ludzi oraz objekty, których one dotyczą¹¹, w tym rzeczy (nieruchomości i ruchomości), a także dobra inne niż rzeczy. **Treścią stosunku cywilnoprawnego** są prawa i obowiązki jego stron, sprzężone w tym znaczeniu, że uprawnieniu jednej strony odpowiada obowiązek drugiej. Identyfikuje się przy tym stosunki prawne proste i złożone. W pierwszym przypadku uprawnieniu jednej strony odpowiada obowiązek drugiej, w tym drugim każdej ze stron przysługują uprawnienia skuteczne względem drugiej. W nauce wyróżnia się kategorię szerszą względem uprawnień – **prawo podmiotowe**¹².

Art. 2. (uchylony).

Art. 3. [Lex retro non agit]

Ustawa nie ma mocy wstecznej, chyba że to wynika z jej brzmienia lub celu.

1. Komentowany przepis należy do zagadnień tzw. prawa intertemporalnego. Chodzi o określenie, według jakich przepisów należy oceniać skutki prawne zdarzeń zaistniałych jeszcze przed wejściem w życie ustawy oraz stosunki prawne wynikające z tych zdarzeń i trwające lub mające dopiero wystąpić po wejściu w życie aktu prawnego¹³. Artykuł 3 wyraża jedną z zasad prawa międzyczasowego¹⁴, w myśl której ustawa nie ma mocy wstecznej, chyba że wynika to z jej brzmienia lub celu.
2. Wyjaśnienia wymaga pojęcie ustawy występujące w treści przepisu. Należy przez to rozumieć wszystkie przepisy z zakresu prawa prywatnego występujące w aktach prawnych rangi ustawy, a także rozporządzenia wykonawcze. Trafny jest pogląd, że ustawa w rozumieniu art. 3 k.c. oznacza akt prawa stanowionego. Argumenty prawnohistoryczne w oparciu o tradycję rzymską oraz europejską tradycję prawną przedstawił ostatnio w tej mierze J. Wiewiorowski¹⁵. Wypada również zauważyć, że kwestię tę rozstrzygał nieobowiązujący już art. XVI p.w.k.c., stanowiąc, że „Ustawą w rozumieniu kodeksu cywilnego jest każdy obowiązujący przepis prawa”. Wymaga podkreślenia, że chodzi jedynie o akty prawa stanowionego regulujące stosunki cywilnoprawne, a ściślej – przepis ma zastosowanie do wszystkich przepisów regulujących stosunki cywilnoprawne.

⁸ Pojęcie stosunku prawnego jest sporne. Zob. szerzej na temat jego definiowania Z. Banaszczyk [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, red. M. Safjan, 2007, s. 830 i n.

⁹ Na temat zdarzeń prawnych stanowiących źródło stosunku cywilnoprawnego zob. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, 2001, s. 116 i n. Z orzecznictwa zob. m.in. postanowienie SN z 21.11.2000 r., III CKN 1048/00, LEX nr 51872.

¹⁰ Zob. T. Sokołowski, *Zakres pojęć ułomnych oraz niezpełnych osób prawnych* [w:] *Czterdzieści lat kodeksu cywilnego. Materiały ogólnopolskiego zjazdu cywilistów w Rzeszowie (8–10 października 2004 r.)*, red. M. Sawczuk, Kraków 2006, s. 149.

¹¹ Tak A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, 2001, s. 113. Zagadnienie przedmiotu stosunku cywilnoprawnego nie jest jednolicie definiowane w literaturze; por. Z. Radwański, *Prawo cywilne...*, 2003, s. 112.

¹² Na temat istoty prawa podmiotowego, a także różnych sposobów jego definiowania zob. zwłaszcza A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, 2001, s. 115; Z. Radwański, *Prawo cywilne...*, 2003, s. 84 i n.

¹³ W. Bryl [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, red. Z. Resich, Warszawa 1972, s. 43.

¹⁴ W. Bryl [w:] *Kodeks cywilny...*, t. 1, red. Z. Resich, s. 44.

¹⁵ J. Wiewiorowski, *Zakaz retroakcji określony w art. 3 k.c. w świetle europejskiej tradycji prawnej*, GSP 2018/39, s. 419–434.

3. Zasada niestosowania prawa wstecz znalazła swoje odzwierciedlenie także w ustawie – Przepisy wprowadzające kodeks cywilny, gdzie art. XXVI stanowi, że do stosunków prawnych powstałych przed wejściem w życie Kodeksu cywilnego stosuje się prawo dotychczasowe, chyba że dalsze przepisy stanowią inaczej. Rozdział III p.w.k.c. zawiera grupę przepisów przechodnich rozstrzygających, czy należy stosować Kodeks cywilny do zdarzenia, które wystąpiło przed wejściem w życie tego kodeksu, a którego skutki wystąpiły po dniu jego wejścia w życie.
4. Za stosowaniem zasady nieretroakcji przemawia względ na tzw. bezpieczeństwo prawne i jego element w postaci ochrony zaufania podmiotów prawa dokonujących czynności. Uczestnicy obrotu prawnego oczekują określonej stabilności, jeśli chodzi zarówno o zakres uprawnień, jak i o ciężar obowiązków. Podkreśla się, że z zasady ochrony zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa wynika obowiązek działania przez organy władzy publicznej w sposób lojalny, staranny oraz adekwatny do realnych potrzeb społecznych w przypadku wprowadzania zmian. Państwo ma również określone obowiązki natury technicznej, których wykonanie służyć ma zabezpieczeniu interesów jednostek, w szczególności gdy zmiany mogą wpłynąć na ich sytuację prawną. Wymaga tego zasada poprawnej legislacji, uznawana za składową zasady państwa prawnego¹⁶.
5. Przepis wprowadza dwa wyjątki od zasady nieretroaktywności: nową ustawę należy stosować, gdy wynika to z jej brzmienia lub celu. Przepis używa określenia „moc wsteczna ustawy”; oznacza ono stosowanie odmiennych (wynikających z nowej ustawy) ocen prawnych zdarzeń i ich skutków od wynikających z treści przepisów prawa obowiązujących w czasie ich zajścia.
6. Rozpoznając zagadnienie intertemporalne związane z odpowiedzialnością za szkodę górnictwem, Sąd Najwyższy wskazał, że jeżeli w ustawie brak jest przepisów przejściowych, określając stosunki prawne, do których odnosi się ustawa nowa, należy uwzględnić przepisy prawa międzyczasowego zawarte w ustawie – Przepisy wprowadzające kodeks cywilny. W odniesieniu do zobowiązania do naprawienia szkody, którego źródłem jest czyn zabroniony, należy odwołać się do reguły wywodzonej z art. XLIX § 1 p.w.k.c., zgodnie z którą nowa ustawa nie znajduje zastosowania przy ocenie pozytywnych i negatywnych skutków zdarzeń prawnych, które nastąpiły przed jej wejściem w życie. W konsekwencji „w świetle przepisów intertemporalnych prawa cywilnego nie ma podstaw do traktowania jako zasady prawa prywatnego stosowania «normy korzystniejszej», bo rodziłoby to pytanie, w relacji do którego z podmiotów stosunku prawnego tę cechę nowej regulacji prawnej należałoby stwierdzać, tak by nie pozostać w sprzeczności z zasadą ich równości. Z uwagi na to, że zasada *lex retro non agit* jest jednym z istotnych elementów państwa prawa, odstępstwo od niej może mieć miejsce z bardzo ważnych powodów i musi wynikać z samej treści nowych przepisów”¹⁷.
7. Próbuąc odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób treść nowych przepisów wskazywać ma na retroaktywne stosowanie ustawy, należy rozróżnić dwie kwestie. Pierwsza odnosić się będzie do prawidłowej legislacji i adresowana jest, jako dyrektywa techniczna, ale też gwarancyjna, do organów stanowiących prawo. Druga kwestia odnosi się do określenia, w jaki sposób można ustalać, że z brzmienia przepisu wynika jego moc wsteczna. Przepis art. 3 adresowany jest do organów stosujących prawo, a nie do organów stanowiących. Przepis odwołuje się do brzmienia przepisu, a więc do jego literalnego sformułowania. Zakaz retroakcji jest zasadą, a odstępstwo od niego wyjątkiem. Wobec tego należy przyjąć, że zapoznanie się z treścią przepisu powinno nasuwać niebudzący wątpliwości wniosek, że nakazuje on retroaktywne stosowanie ustawy. Jakiegokolwiek wątpliwości muszą być rozstrzygane na rzecz zasady nieretroaktywności.
8. W doktrynie głoszone są poglądy o niekonstytucyjności art. 3 w części dotyczącej retroakcji wynikającej z celu ustawy nowej. Należy przychylić się do poglądu P. Machnikowskiego, że twierdzenie to jest zbyt kategoryczne. Autor ten podnosi, iż „nie można wykluczyć sytuacji, że podstawowe wartości konstytucyjne

¹⁶ Szerzej na ten temat J. Mikołajewicz, *Prawo intertemporalne w państwie prawnym*, RPEiS 2015/4, s. 25–27.

¹⁷ Por. wyrok SN z 24.01.2014 r., V CSK 93/13, LEX nr 1430404.

ważniejsze niż ochrona zaufania obywateli do prawa będą przemawiały za uznaniem mocy wstecznej określonej normy prawa cywilnego¹⁸.

9. Od retroaktywności należy odróżnić tzw. retrospektywność, przyjmowaną w odniesieniu do stosunków prawnych o charakterze ciągłym. Oznacza ona, że stosunki prawne powstałe pod rządami dawnej ustawy i istniejące w chwili wejścia w życie ustawy nowej podlegają nowej ustawie od daty jej wejścia w życie¹⁹. Nie stanowi to odstępstwa od zasady wyrażonej w art. 3.
10. Na istotny problem stosowania art. 3 do zmiany przyjmowanej przez doktrynę i orzecznictwo wykładni przepisów należy spojrzeć w kontekście ujęcia składników normy prawnej. Sąd Najwyższy w wyroku z 8.07.2011 r., IV CSK 532/10, LEX nr 897953, uznał, że zmiana dotychczasowej wykładni przepisu i jego nowe rozumienie nie działają wstecz, zgodnie z zasadą *lex retro non agit*, a zatem zmiana dotychczasowej wykładni przepisu prawa nie prowadzi do nieważności lub bezskuteczności czynności prawnych dokonanych w czasie, gdy obowiązywało inne jego rozumienie i zgodnie z nim czynności te zostały dokonane. Na funkcjonującą normę prawną składają się bowiem zarówno treść przepisu, jak i jego rozumienie w praktyce stosowania prawa. Sąd Najwyższy przywołał orzecznictwo Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości przyjmującego działanie nowej wykładni na przyszłość i stanowiska Trybunału Konstytucyjnego uznającego, że nadawanie mocy wstecznej nowej wykładni przepisu prawa, na podstawie którego doszło do nabycia określonego prawa, godzi w zasadę pewności prawa, zaufania w stosunkach między obywatelem a państwem oraz w zasadę ochrony praw nabytych.

Art. 4. (uchylony).

Art. 5. [Nadużycie prawa podmiotowego]

Nie można czynić ze swego prawa użytku, który by był sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współżycia społecznego. Takie działanie lub zaniechanie uprawnionego nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony.

I. Istota, funkcja i przesłanki stosowania art. 5

1. Wyznaczenie zakresu prawa podmiotowego wymaga wyróżnienia dwóch płaszczyzn:
 - 1) sfery możliwości postępowania wyznaczonej przez ustawę *in abstracto* (tzw. płaszczyzny statycznej), obejmującej katalog uprawnień normatywnych składających się na prawo podmiotowe określonego rodzaju, oraz
 - 2) płaszczyzny korzystania z normatywnych uprawnień w konkretnym przypadku, kiedy to z okoliczności może wynikać, że działanie podmiotu narusza cudzą sferę interesów (tzw. płaszczyzny dynamicznej).

Celem art. 5 nie jest modyfikacja katalogu abstrakcyjnych uprawnień tworzących prawo podmiotowe, lecz tylko ograniczenie możliwości korzystania z nich w konkretnej sytuacji społecznej²⁰; stosowanie tego unormowania nie może zatem prowadzić do utraty prawa ani do modyfikacji jego treści. Z tego powodu nie znajduje zastosowania w procesie o istnienie (przysługiwanie) prawa oraz o ochronę tego prawa w drodze wpisu w księdze wieczyste²¹. Komentowane unormowanie nie podlega ograniczeniom podmiotowym, zatem znajduje zastosowanie względem wszystkich podmiotów prawa cywilnego, w tym przedsiębiorców²². Klauzula ta ma znaczenie dla całego systemu prawa cywilnego²³; nie narusza ona Konstytucji RP²⁴.

¹⁸ P. Machnikowski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021, s. 14.

¹⁹ Por. wyrok SN z 7.04.2004 r., IV CK 223/03, LEX nr 1125289.

²⁰ Zob. T. Sokołowski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, *Część ogólna*, red. A. Kidyba, Warszawa 2009, s. 36.

²¹ Wyrok SN z 29.06.2004 r., II CK 397/03, LEX nr 174133.

²² Wyrok SN z 6.06.2019 r., II CSK 200/18, LEX nr 2690247. O ostrożnym stosowaniu art. 5 k.c. wobec przedsiębiorców – wyrok SN z 5.10.2018 r., I CSK 629/17, LEX nr 2561035.

²³ Wyrok TK z 17.10.2000 r., SK 5/99, OTK 2000/7, poz. 254.

²⁴ Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 17.10.2000 r., SK 5/99, OTK 2000/7, poz. 254, stwierdził, że art. 5 k.c. jest zgodny z art. 2 i 45 ust. 1 Konstytucji RP oraz nie jest niezgodny z art. 32 ust. 1 i art. 64 ust. 2 w zw. z art. 20 Konstytucji RP.

2. Istota nadużycia prawa wyjaśniana była dwoma odmiennymi teoriami. Według dawniejszej **tzw. teorii zewnętrznej** działanie będące nadużyciem prawa stanowi wyraz jego wykonywania, lecz z uwagi na towarzyszące mu okoliczności podlega kwalifikacji jako czyn niedozwolony²⁵. Obowiązek naprawienia szkody wynika w świetle tej teorii z okoliczności zewnętrznych względem prawa podmiotowego, np. z omięcia celu prawa²⁶. Teorii tej wytyka się wewnętrzną sprzeczność, która polega na jednoczesnej kwalifikacji zachowania jako wykonywania prawa oraz deliktu. Obecnie na gruncie art. 5 dominuje **tzw. teoria wewnętrzna**, według której zachowanie sprzeczne z zasadami współzycia społecznego bądź ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa jest zachowaniem bezprawnym, na co wskazuje wyraźnie art. 5 zdanie drugie, stanowiąc, że „Takie działanie lub zaniechanie uprawnionego nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony”²⁷. Sformułowaniu art. 5 zarzuca się przy tym niekonsekwencję, ponieważ pomimo wyłączenia opisanego zachowania ze sfery wykonywania prawa podmiot nazwany został „uprawnionym”; zauważa się ponadto, że doktrynalne określenie „nadużycie prawa” jest niefortunne, w istocie bowiem ten, kto prawa nadużywa, w rzeczywistości nie wykonuje go wcale²⁸.
3. Dopuszczalność oceny zachowania podmiotu z perspektywy kryteriów ustanowionych w art. 5 wymaga ustalenia, czy po jego stronie istnieje prawo podmiotowe i czy zachowaniem tym czyni on z niego użytek²⁹. Konstrukcja prawa podmiotowego obejmuje przy tym wszystkie typy uprawnień – uprawnienia bezpośrednie³⁰, roszczenia, uprawnienia kształtujące, a także zarzuty³¹. Brak prawa podmiotowego czyni taką ocenę bezprzedmiotową. Przykładowo w postanowieniu z 9.10.1970 r. Sąd Najwyższy stwierdził, że zgłoszenie wniosku o ubezwłasnowolnienie przez osobę do tego legitymowaną nie jest wyrazem wykonywania prawa podmiotowego, którego weryfikacja byłaby możliwa pod kątem jego nadużycia³²; z tych samych względów wyklucza się w doktrynie ocenę wykonywania posiadania pod kątem art. 5³³.

II. Klauzula zasad współzycia społecznego i społeczno-gospodarczego przeznaczenia prawa

4. Zawarta w art. 5 **klauzula generalna zasad współzycia społecznego** odsyła do zastosowania pozaprawnych reguł postępowania w stosunkach między ludźmi (chodzi więc o reguły postępowania jednych osób wobec innych, a nie wyłącznie przeżywanych postaw nieznajdujących odzwierciedlenia w praktyce społecznej)³⁴, przy czym reguł tych nie można utożsamiać z normami moralnymi (choć w pewnym zakresie są z nimi zbieżne), albowiem obejmują także wskazania o charakterze obyczajowym i organizacyjnym, które nie poddają się ocenie pod kątem kryterium dobra i zła³⁵. Uwzględnieniu podlegają zatem przyjęte w społeczeństwie zasady uczciwego postępowania, lojalności wobec partnera, dobrej wiary w sensie obiektywnym i słuszności, stanowiące wyraz powszechnie uznawanych wartości w kulturze naszego społeczeństwa³⁶. Postuluje się, by sąd opierający rozstrzygnięcie na którejś z takich zasad wskazywał, o jaką zasadę konkretnie chodzi, w przeciwnym razie rozstrzygnięcie będzie narażone na zarzut dowolności³⁷. Ocena zachowania podmiotu pod kątem zasad współzycia społecznego następuje przy uwzględnieniu całokształtu towarzyszących mu

²⁵ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2011, s. 105.

²⁶ M. Pyziak-Szafnicka [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, red. M. Safjan, 2007, s. 785.

²⁷ Zob. np. wyrok SN z 15.04.2004 r., IV CK 284/03, LEX nr 176084.

²⁸ Zob. S. Wronkowska, *Analiza pojęcia prawa podmiotowego*, Poznań 1973, s. 90.

²⁹ Wyrok SN z 26.11.2004 r., I CK 279/04, LEX nr 277859; wyrok SN z 31.03.2000 r., II CKN 749/98, OSNC 2000/7–8, poz. 135.

³⁰ Wyrok SN z 19.06.2015 r., IV CSK 580/14, LEX nr 1778870.

³¹ Wyrok SN z 29.11.2018 r., IV CSK 378/17, LEX nr 2586031.

³² Postanowienie SN z 9.10.1970 r., II CR 413/70, LEX nr 6802.

³³ K. Sokołowski, *Posiadanie samoistne a zasiedzenie nieruchomości*, PiP 2010/11, s. 80.

³⁴ Zob. Z. Radwański, M. Zieliński, *Uwagi de lege ferenda o klauzulach generalnych w prawie prywatnym*, Prz. Leg. 2001/2, s. 11–33.

³⁵ Zob. A. Stelmachowski, *Klauzule generalne w kodeksie cywilnym (zasady współzycia społecznego i społeczno-gospodarcze przeznaczenie prawa)*, PiP 1965/1, s. 11; A. Stelmachowski, *Wstęp do teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1984, s. 152. Węziej jako zasady etycznego postępowania ujmuje zasady współzycia społecznego np. K. Pietrzykowski, *Powinności w perspektywie zasad współzycia społecznego*, Kwart. Pr. Publ. 2016/3, s. 57–70.

³⁶ Wyrok SN z 28.11.2001 r., IV CKN 1756/00, LEX nr 80259; wyrok SN z 24.04.1997 r., II CKN 118/97, OSP 1998/1, poz. 3.

³⁷ Wyrok SN z 15.02.2017 r., II CSK 236/16, LEX nr 2242151. O społecznym znaczeniu zasad współzycia społecznego B. Janiszewska, *O potrzebie zmiany klauzuli zasad współzycia społecznego (głos w dyskusji)*, PUG 2003/4, poz. 7. Odmiennie wyrok SN z 24.07.2019 r., I NsNc 9/19, LEX nr 2697913, i wyrok SN z 2.10.2015 r., II CSK 757/14, LEX nr 1936713.

Publikacja stanowi syntetyczny komentarz do przepisów Kodeksu cywilnego, uwzględniający najistotniejsze zagadnienia wykładni oraz reprezentatywne orzecznictwo z zakresu prawa cywilnego. Grono autorów – obejmujące przedstawicieli nauki prawa, jak również doświadczonych praktyków – zapewnia wysoki poziom opracowania oraz dobór omawianych kwestii pod kątem praktycznych potrzeb.

Zarówno sposób prezentacji tematów, jak i układ tekstu ułatwiają czytelnikowi odnalezienie poszukiwanych informacji. Komentarz do każdego przepisu stanowi spójny wywód, podzielony dla zwiększenia przejrzystości na tezy i tworzący logiczną całość, a nie zbiór oderwanych od siebie twierdzeń. Dzięki temu tekst czyta się z łatwością, a zarazem zwiększa się jego przydatność, zwłaszcza dla studentów i aplikantów, dla których może spełniać rolę podręcznika.

Autorzy uwzględniają ostatnie zmiany wprowadzone do przepisów Kodeksu cywilnego, w tym dotyczące:

- zadośćuczynienia z tytułu naruszenia więzi rodzinnej,
- objęcia ochroną konsumencką niektórych przedsiębiorców,
- umowy dostawy,
- nieważności zobowiązujących umów przewłaszczenia na zabezpieczenie nieruchomości mieszkalnej wykorzystywanej przez konsumenta.

Jasny język i klarowne wywody powodują, że książka będzie przydatna nie tylko praktykującym prawnikom i badaczom prawa, lecz także innym osobom poszukującym informacji z zakresu prawa cywilnego.

Małgorzata Balwicka-Szczyrba – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu Gdańskiego, wykładowca akademicki, radca prawny; autorka kilkudziesięciu publikacji z dziedziny prawa cywilnego, w tym monografii *Przedawnienie roszczeń z tytułu odpowiedzialności deliktowej za szkody przyszłe na osobie* (2008) oraz *Korzystanie z nieruchomości przez przedsiębiorców przesyłowych – właścicieli urzędzeń przesyłowych* (2015).

Anna Sylwestrzak – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu Gdańskiego, wykładowca akademicki; autorka kilkudziesięciu publikacji z zakresu prawa cywilnego, w tym monografii *Skutki prawne separacji małżonków* (2007) oraz *Użytkowanie. Konstrukcja prawna* (2013).

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: 801 04 45 45
ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL
WWW.PROFINFO.PL

Kup e-book i czytaj
w aplikacji Smarteca

